

Рецензія

**доктора юридичних наук, професора Макаренка Олександра Юрійовича
на дисертацію Татаренко Світлани Вячеславівни
«Методика розслідування кримінальних правопорушень проти довкілля»,
представлену на здобуття ступеня доктора філософії
за спеціальністю 081 «Право»**

Актуальність теми дисертаційного дослідження. Відповідно до Конституції України забезпечення екологічної безпеки і підтримання екологічної рівноваги на території України, подолання наслідків Чорнобильської катастрофи – катастрофи планетарного масштабу, збереження генофонду Українського народу є обов'язком держави (ст. 16). У той же час, кожен має право на безпечне для життя і здоров'я довкілля та на відшкодування завданої порушенням цього права шкоди (ст. 50) і зобов'язаний не заподіювати шкоди природі та відшкодувати завдані ним збитки (ст. 66). Кримінальні правопорушення проти довкілля посягають на суспільні відносини у сфері охорони конституційного права громадян на безпечне довкілля, а також у сфері охорони, використання, збереження і відтворення природних ресурсів, забезпечення екологічної безпеки, запобігання й усунення негативного впливу господарської та іншої діяльності людини на навколишнє природне середовище, збереження генетичного фонду живої природи, ландшафтів та інших природних комплексів, унікальних територій, а також природних об'єктів, пов'язаних з історико-культурною спадщиною.

Прогалини в законодавстві та недостатній контроль з боку правоохоронних органів за дотриманням норм міжнародного та вітчизняного законодавства призводить до збільшення кількості кримінальних правопорушень проти довкілля та непрямого до відповідальності осіб, причетних до порушень законодавства у сфері охорони навколишнього природного середовища, що і зумовлює актуальність проведеного дослідження.

Зв'язок з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційне дослідження виконано відповідно до Основних засад (стратегії) державної

екологічної політики України на період до 2030 року, затвердженої законом України від 28 лютого 2019 року № 2697-VIII; пп. 10, 14, 27 Тематики наукових досліджень і науково-технічних (експериментальних) розробок на 2020-2024 роки, затвердженої наказом МВС України від 11 червня 2020 року № 454; пріоритетного напрямку наукових досліджень «Фундаментальні та прикладні проблеми наукового забезпечення боротьби зі злочинністю в Україні» Стратегії розвитку Національної академії правових наук України на 2021–2025 роки, затвердженої постановою загальних зборів Національної академії правових наук України від 26 березня 2021 року №12-21.

Науковий рівень дисертації та новизна представлених теоретичних результатів проведених здобувачем досліджень, їх наукова обґрунтованість.

Наукова новизна одержаних результатів зумовлюється тим, що в дисертації сформульовано та обґрунтовано низку теоретичних положень і практичних рекомендацій, які мають як науково-теоретичне, так і практичне значення.

На позитивну оцінку заслуговує запропонована дисертанткою криміналістична класифікація кримінальних правопорушень проти довкілля в залежності від наслідків, які становлять значну суспільну небезпеку та несуть загрозу життю і здоров'ю людини, а також шкоду для навколишнього природного середовища, тваринного і рослинного світу.

Розкрито типовий портрет особи правопорушника та визначено його типові ознаки. При дослідженні характеристик особи, що вчиняє кримінальні правопорушення проти довкілля мають значення: демографічні дані (стать, вік); дані, що характеризують професійну діяльність особи (службова, (посадова) особа, працівник підприємства, установи, організації, підприємець, безробітній); соціальні ознаки (освіта, місце проживання, сімейний стан); психологічні ознаки (звички, вміння, навички).

Вивчено типові способи вчинення кримінальних правопорушень проти довкілля, а також способи їх підготовки та припинення. До предмету

кримінально-протиправного посягання кримінальних правопорушень проти довкілля належать такі об'єкти навколишнього природного середовища: життя і здоров'я людини; тваринний і рослинний світ (рослини, дерева, ліси, насадження, чагарники, птахи, звірі, водні тварини і рослини); природні ресурси (землі, надра, корисні копалини, атмосферне повітря, континентальний шельф і море, водні об'єкти); об'єкти природно-заповідного фонду.

У дисертації влучно окреслено специфіку організації досудового розслідування кримінальних правопорушень проти довкілля, розкрито зміст початкового та наступного етапів розслідування. З'ясовано джерела інформації про вчинення кримінальних правопорушень проти довкілля до яких віднесено: 1) заяви та повідомлення осіб, які стали свідками вчинення протиправних дій щодо навколишнього природного середовища або безпосередньо осіб, яким в результаті таких дій завдано шкоду; 2) повідомлення державних органів, які здійснюють державне управління в галузі охорони навколишнього природного середовища; 3) самостійне виявлення правоохоронними органами ознак вчинення кримінального правопорушення проти довкілля або затримання особи у ході вчинення протиправних дій. Також, розкрито ефективні форми взаємодії при розслідуванні кримінальних правопорушень проти довкілля, до яких віднесено: 1) взаємодія правоохоронних органів з органами державного нагляду (контролю) та державними спеціалізованими установами у сфері охорони навколишнього природного середовища; 2) взаємодія правоохоронних органів з органами прокуратури та Служби безпеки України; 3) взаємодія органів досудового розслідування з підрозділами кримінальної поліції, органами дізнання та іншими підрозділами Національної поліції; 4) створення слідчо-оперативних груп для розслідування кримінальних правопорушень проти довкілля.

Визначено типові слідчі ситуації на початковому етапі розслідування у поєднанні із типовими слідчими версіями та тактичними задачами і рішеннями. Виокремлено наступні слідчі ситуації: ситуація перша – досудове розслідування розпочато за фактом вчинення протиправних дій, що мають

ознаки кримінального правопорушення проти довкілля; ситуація друга – досудове розслідування розпочато за фактом вчинення кримінального правопорушення проти довкілля та особу встановлено; ситуація третя – досудове розслідування розпочато за фактом вчинення кримінального правопорушення проти довкілля та особу не встановлено.

Розкрито типові слідчі ситуації подальшого етапу розслідування кримінальних правопорушень проти довкілля до яких належать: ситуація перша – особу правопорушника встановлено, повідомлення про підозру вручено; ситуація друга – особу правопорушника встановлено, проте факт вчинення ним кримінального правопорушення не підтвердився; ситуація третя – особу правопорушника встановлено, повідомлення про підозру вручено; встановлено причетність до вчинення протиправних дій співучасника (співучасників).

Значну увагу приділено проведенню слідчих (розшукових) дій та призначенню судових експертиз. У результаті аналізу судової та слідчої практики встановлено, що у ході розслідування кримінальних правопорушень проти довкілля доцільним є проведення огляду місця події, огляду документів, допиту свідків та підозрюваного, призначення і проведення судових експертиз.

Наведено перелік об'єктів, що підлягають огляду у ході слідчих (розшукових) дій: 1) у кримінальних правопорушеннях щодо незаконного корисливого вилучення природних об'єктів: ділянки місцевості, на яких виявлено наслідки вчинення протиправних дій, лісові масиви, водойми й берегова зона, ставки, канали, річки, озера, сільськогосподарські поля та угіддя, об'єкти тваринного і рослинного світу, знаряддя вчинення кримінальних правопорушень (мисливська гладкоствольна зброя, електропили, лопати, кирки, риболовні сітки тощо), транспортні і плаваючі засоби, техніка (машини, трактори, екскаватори, навантажувачі, самоскиди тощо); 2) у кримінальних правопорушеннях щодо забруднення природних об'єктів: ділянки місцевості, на яких виявлено наслідки вчинення протиправних дій, водойми й берегова зона, ставки, канали, річки, озера, сільськогосподарські поля та угіддя, відстійники, водостоки, каналізаційні мережі, полігони або смітники, очисні

споруди, територія суб'єктів господарської діяльності, об'єкти тваринного і рослинного світу тощо; 3) у кримінальних правопорушеннях щодо знищення або пошкодження природних об'єктів: лісові масиви, зелені насадження, територія природно-заповідного фонду, заказники, рибогосподарські водойма та берегова зона, ділянки місцевості, на яких виявлено наслідки вчинення протиправних дій; 4) у кримінальних правопорушеннях щодо порушення правил екологічної безпеки: територія суб'єктів господарської діяльності, документація суб'єктів господарської діяльності (проектні документи, звіти, плани, документація щодо виробництва), об'єкти будівництва, устаткування, ділянки місцевості на яких виявлено наслідки вчинення протиправних дій.

Вищевикладене дає підстави вважати, що наведені у дисертаційному дослідженні наукові результати мають певний ступінь новизни та відповідають вимогам до дисертацій на здобуття ступеня доктора філософії з галузі знань 08 Право за спеціальністю 081 Право.

Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що сформульовані висновки і пропозиції можуть бути використані у:

– *науково-дослідній сфері* – для подальшого вивчення та розроблення методики розслідування кримінальних правопорушень проти довкілля, криміналістичної класифікації та характеристики, початкового та подальшого етапів розслідування кримінальних правопорушень проти довкілля, тактики проведення С(Р)Д;

– *законотворчій діяльності* – з метою удосконалення чинного законодавства, зокрема положень щодо протидії, виявлення та розслідування кримінальних правопорушень проти довкілля;

– *практичній діяльності правоохоронних органів України* – у ході розслідування кримінальних правопорушень проти довкілля, зокрема виявлення та початку досудового розслідування, планування та проведення С(Р)Д, призначення судових експертиз;

– *освітньому процесі* – під час викладання навчальних дисциплін «Криміналістика», «Методика розслідування окремих видів кримінальних

правопорушень», а також розробки навчально-методичних матеріалів, навчальних посібників та підручників.

Рівень виконання поставленого наукового завдання та оволодіння здобувачкою методологією наукової діяльності.

Метою дисертації є дослідження та розроблення методики розслідування кримінальних правопорушень проти довкілля.

Для досягнення мети дослідження поставлено такі завдання:

- вивчити і розробити криміналістичну класифікацію кримінальних правопорушень проти довкілля;
- розкрити типовий портрет особи правопорушника, що вчиняє кримінальні правопорушення проти довкілля;
- окреслити типовий предмет кримінально-протиправного посягання кримінальних правопорушень проти довкілля;
- визначити типові способи вчинення кримінальних правопорушень проти довкілля;
- розглянути типові наслідки кримінальних правопорушень проти довкілля;
- систематизувати типові слідчі ситуації у ході розслідування кримінальних правопорушень проти довкілля;
- проаналізувати специфіку підготовки і проведення огляду місця події при розслідуванні кримінальних правопорушень проти довкілля;
- визначити об'єкти, які підлягають огляду при розслідуванні кримінальних правопорушень проти довкілля;
- охарактеризувати предмет допиту свідків, потерпілих, підозрюваних при розслідуванні кримінальних правопорушень проти довкілля.

Методологічну основу дослідження склали загальнонаукові (аналіз, синтез, індукція, дедукція, аналогія, абстрагування, узагальнення) і спеціальні (догматичний, історико-правовий, системно-структурний, формально-логічний, соціологічний, статистичний) методи і прийоми наукового пізнання. Загальнонаукові методи використано з метою вивчення та аналізу наукових

праць фахівців, що здійснили дослідження кримінальних правопорушень проти довкілля, їх виявлення та розслідування (розділи 1,2,3). Системно-структурний метод застосовано під час вивчення та розроблення криміналістичної класифікації кримінальних правопорушень проти довкілля (підрозділ 1.2). За допомогою догматичного методу досліджено такі категорії і поняття як кримінальні правопорушення проти довкілля, злочин проти довкілля, криміналістична характеристика, криміналістична класифікація, слідчі версії, слідчі ситуації тощо (розділи 1,2,3). Історико-правовий метод надав можливість дослідити нормативно-правові акти (закони, стратегії) щодо охорони навколишнього природного середовища та протидії вчинення кримінальних правопорушень проти довкілля (підрозділ 1.1). Із використанням формально-логічного методу сформульовано отримані у ході дослідження висновки у вигляді пропозицій і рекомендацій. Соціологічний метод застосовано під час анкетування працівників слідчих підрозділів, що здійснюють досудове розслідування кримінальних правопорушень. Статистичний метод використано у ході вивчення і аналізу показників вчинення кримінальних правопорушень проти довкілля, дослідження способу, обстановки та особи правопорушника вказаних кримінальних правопорушень.

Повнота викладених наукових результатів в опублікованих працях здобувача.

Основні положення та висновки, що сформульовані в дисертації відображено в шести наукових публікаціях, серед яких п'ять статей – у виданнях, включених МОН України до переліку наукових фахових видань з юридичних наук, одна – у закордонному юридичному виданні, чотири – у збірниках тез наукових доповідей, оприлюднених на міжнародних науково-практичних конференціях.

Дані про відсутність текстових запозичень та порушення академічної доброчесності.

Вивчення дисертаційного дослідження Татаренко С.В. дає підстави дійти висновку про відсутність порушень академічної доброчесності.

Зауваження щодо змісту дисертації.

Не заперечуючи актуальність проведеного дослідження, наукову новизну, обґрунтованість і достовірність положень роботи, високий теоретичний рівень, а також практичну значущість результатів для здійснення досудового розслідування, разом із тим необхідно зазначити, що окремі положення дисертаційної роботи викликають зауваження, а саме:

1. Дисертанткою наведено ознаки кримінальних правопорушень проти довкілля до яких належать: предмет кримінально-протиправного посягання, суспільна небезпечність, причинно-наслідковий зв'язок, наслідки вчинення кримінальних правопорушень. Однак, не віднесено до ознак вказаних кримінальних правопорушень латентність, що ускладнює їх виявлення і припинення.

2. У підрозділі 3.1. досліджено специфіку проведення огляду місця події, стадії цієї слідчої (розшукової) дії та особливості фіксації її ходу. Зважаючи на те, що огляд місця події досить часто відбувається на відкритих ділянках місцевості, актуальним є вивчення питання меж проведення огляду місця події.

3. Недостатньо розкритим у підрозділі 3.2. залишилось питання допиту підозрюваних в конфліктних ситуаціях, а саме у випадку, коли особа відмовляється давати показання.

Загальний висновок. Дисертація Татаренко Світлани Вячеславівни є завершеним самостійним науковим дослідженням, в якому отримані нові науково обґрунтовані результати, спрямовані на вирішення конкретної задачі, а саме розроблення методики розслідування кримінальних правопорушень проти довкілля, впровадження яких у практичну діяльність правоохоронних органів дозволить підвищити ефективність розслідування вказаних кримінальних правопорушень.

Дисертаційне дослідження відповідає вимогам Порядку підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії та доктора наук у закладах вищої освіти (наукових установах), затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 23 березня 2016 року № 261 (зі змінами), наказу

Міністерства освіти і науки України від 12 січня 2017 року № 40 «Про затвердження вимог до оформлення дисертації» (зі змінами) та Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 року № 44 (зі змінами), а її автор – Татаренко Світлана Вячеславівна заслуговує на присудження ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 – Право.

Рецензент –

**доктор юридичних наук, професор,
професор кафедри правоохоронної
діяльності та поліцейстики КННІ
02.12.2024**

Олександр МАКАРЕНКО

Підпис Макаренка Олександра Юрійовича засвідчую

**Т.в.о. начальника відділу
документування службової діяльності**

Наталя ХОЗЛУ